

גוי חשוד על הרביעה (עבודה זרה כב-כד)

גליון 463

איתא במשנה בריש פרק שני (דף כב.) אין מעמידין בהמה בפונדקאות של עובדי כוכבים מפני שחשודין על הרביעה. ופירש"י (בד"ה שחשודין על הרביעה) ובני נח נאסרו בה דכתיב והיו לבשר אחד, יצאו בהמה חיה ועוף, ויש כאן לפני עור לא תתן מכשול.

אסור להעמיד בהמה בפונדק של גוי שמא יבא עליה, ונמצא הישראל עובר בלאו דלפני עור. והקשו בגמ' (דף כב:) ורמינהי לוקחין מהן בהמה לקרבן ואין חוששין לא משום רובע ולא משום נרבע וכו'. אמר רב שילא בר אבינא משמיה דרב עובד כוכבים חס על בהמתו שלא תעקר, עכ"ל הגמ'. במשנה מבואר דחוששין לרביעה של גוי, ובברייתא מבואר שאין חוששין. ותירץ רב דאצל הבהמות של הגוי אין חוששין כי אינו רוצה שבהמתו תעקר, וכל החשש במשנתנו הוא כי הבהמה שייכת ליהודי.

והקשו בתוס' (בד"ה ורמינהי לוקחים וכו') תימה אדמותיב מברייתא אמתני' לירמי מתני' אהדדי אין מעמידין ורמינהי מקום שנהגו למכור מוכרין אלמא לא חיישינן לרביעה. ולשני נמי כדמשני הכא. ועוד קשה אמאי לא שני הכא שינויא קמא דרב דלעיל מקום שהתירו למכור וכו'.

במשנה בדף יד: מבואר שיש מקומות שמוכרין בהמה דקה לעכו"ם ולא חוששין לרביעה. והקשו שם בגמ' ממשנתנו שאין מעמידין בהמה בפונדקאות של עכו"ם. ותירץ רב מקום שהתירו למכור התירו לייחד, מקום שאסרו לייחד אסרו למכור. והיינו דהא דמבואר במשנה שאין מעמידין אינו איסור מוחלט אלא במקום שחשודין על הרביעה שמנהגם בכך אסורין גם למכור, ובמקום שלא נהגו אין איסור להעמיד או למכור.

והקשו בתוס' בסוגיין למה בדף כב: לא הקשו ותירצו מה שהקשו ותירצו בדף יד: . ותירצו דהיות וכבר הקשו מכאן ותירצו, לא חזרו להקשות שוב. ומה שלא הביאו בסוגיין תירוצו של רב שתלוי במנהג המקום כי לקמן בסוגיין הביאו פסוקים ולא שייך ליישב שהפסוקים מדברים במקום שלא נהגו דהא איירי במצרים וכנען ופלישתים וישמעאל שהיו חשודים. והוסיפו בתוס' דבגלל זה רב שם חזר בו.

והיינו בדף טו. תירץ ר"א דאף במקום שאסרו לייחד מותר למכור כי הגוי חס על בהמתו. ואף רב הדר ביה דאמר רב תחליפא וכו' משמיה דרב עכו"ם חס על בהמתו שלא תעקר. והיינו מה שאמר רב בסוגיין.

ויוצא שבדף יד: רב תירץ דתלוי במקומות לפי איך שנהגו הגוים, ובדף טו. מבואר שרב חזר בו מתירוץ זה, ובדף כב רב תירץ שגוי אינו חשוד כשהבהמה היא שלו (ודבריו הובאו שם בדף טו).

בהמשך הסוגיא, בדף כג. רבינא אמר לא קשיא הא לכתחילה הא דיעבד. ופירש"י רבינא מהדר לתרוצי מתני' וברייתא דלעיל, לעולם חשידי ומתני' לכתחילה קתני דאין מעמידין דלמא רבע לה וברייתא דקתני אין חוששין משום נרבע דיעבד, דמשום לשעבר קבעית למיסרה דלמא כבר רבעה ולכבר רבעה לא חיישינן. והיינו דס"ל לרבינא דאינו תלוי במקומות אלא לכתחילה אין מוכרין שמא ירבע אבל לגבי בדיעבד לחשוד שכבר נרבע לא חיישינן, ולכן מותר לקנות מהם לכתחילה.

רבי פדת אמר לא קשיא הא רבי אליעזר הא רבנן דתנן גבי פרת חטאת ר"א אומר אינה ניקחת מן העכו"ם וחכמים מתירין, מאי לאו בהא קמיפלגי דר"א סבר חיישינן לרביעה ורבנן סברי לא חיישינן לרביעה.

לפי רבי פדת מה שמבואר במשנה שאין מעמידין הוא לפי ר"א שחושש לרביעה ומה שמבואר בברייתא שלוקחין מהן בהמה לקרבן הוא לפי רבנן.

ובדף כד: תירץ רבי יוחנן תירוץ נוסף, גבול יש לה, פחותה מבת ג' שנים נעקרת, בת ג' שנים אינה נעקרת. ופירש"י רבי יוחנן אמר האי דקתני לעיל לוקחין מהם לקרבן לאו מילתא פשיטתא היא לכל הבהמות, עכ"ל. בפחות מג' לוקחין מהן ומעל ג' לא. וביארו בתוס' (בד"ה ריו"ח) דהיינו אליבא דרבנן אבל לר"א חוששין גם בפחות מג' כמו בפרה אדומה שהיא בת שנים ובכל זאת חושש. וגם פסל לכל הקרבנות אפי' בני שנה.

ולסיכום יוצא שיש חמשה תירוצים בגמ' ליישב הסתירה בין המשנה לברייתא. (א) שתלוי במקומות. (ב) לרב, יש חילוק בין בהמתו לבהמת אחרים. (ג) לרבינא, חוששין רק לכתחילה. (ד) לרבי פדת, תלוי במח' רבנן ור"א. (ה) לריו"ח, גם לרבנן תלוי בגיל הבהמה.

בתוס' בדף כג. (בד"ה רבינא) כתבו שגם רבינא ורבי פדת אית להו שנויא דעכו"ם חס על בהמתו ולכן מותר למכור להם בכל מקום (עיי"ש במהר"ם). וגם במקום שנהגו שלא למכור היינו מנהג בלבד. רק דלגבי קרבן יש לנו להחמיר ולחשוש אף במקום שמוכרין ולא לסמוך על הא דעכו"ם חס על בהמתו אי לאו טעמא דדיעבד לרבינא ולר' פדת שלרבנן לא חוששין. וגם לריו"ח בפחות מג' ודאי נעקרת ובמעל ג' לפעמים נעקרת ולכן יש מקומות שנהגו למכור אפי' מעל ג' כי הגוי חס שמא תיעקר. ויש מקומות שנהגו לא למכור אפי' בפחות מג' שמא ירבע אותה לאחר שתגדל. ובקרבן בפחות מג' אין חשש לקנות מהם.

אמנם בתוס' רי"ד (בדף כג.) כתב דרב סבר בהמת ישראל דחיישין לרביעה ואין מעמידין. וכי היכי דאסור להעמיד ה"נ אם עבר והעמיד פסולה לקרבן דחיישין לרביעה ולא שני לן בין לכתחילה בין דיעבד. ודידהו דשרו משום דגוי חס על בהמתו. ורבינא תירץ דאף בבהמת ישראל אם העמיד כשרה לקרבן דשני לן בין לכתחילה ובין בדיעבד דאין אנו צריכין לומר גוי חס על בהמתו. ור' פדת פליג אתרוייהו, פליג אדרבינא דלא שני בין לכתחילה לדיעבד שאם העמיד בהמה אצלן למאן דחייש לרביעה פסולה לקרבן ופליג נמי אדרב דמפליג בין בהמת ישראל לבהמת גוי, דלית ליה גוי חס על בהמתו. ומאן דחייש לרביעה אפי' בהמת גוי נמי חייש. הרי דפליג על התוס' הנ"ל שאמרו שרבינא ור' פדת מודים לרב.

וכתב הרא"ש (בפסקים סי' א) ומה שנהגו האידנא להעמיד בהמה אצלם ולמסור לרועה שלהם היה אומר רבינו תם משום דסבירא לן כרבי פדת דמוקי מתניתין דחייש לרביעה כרבי אליעזר, והלכתא כרבנן דלא חיישי לרביעה. ואע"ג דרבינא פליג ארבי פדת הלכתא כרבי פדת. ואע"ג דרבינא בתראה וכו' מ"מ מדקבע רב אשי דבריו לבסוף ש"מ שהם עיקר. ועוד דבשל סופרים הלך אחר המקיל. ואע"ג דמוקי סתם מתניתין דהכא כר"א לית הלכתא הכי וכו', עכ"ל. וכן כתבו בתוס' (דף כב. בד"ה אין מעמידין וכו').

וצ"ב למה הוי בשל סופרים הרי רש"י ביאר בתחילת הפרק דהוי חשש לפני עור שהוא מדאורייתא. ולפי שיטת הרמ"ע מפאנו (סי' ל') ושו"ת פנ"י (ח"א יו"ד סי' ג) שלאחר מתן תורה הותרו לבני נח ז' מצות ואין להם אלא איסור דרבנן ניהא אם נאמר שלפי עור באיסור דרבנן הוא רק איסור דרבנן. אבל זה חידוש גדול כי הפשטות היא שרק הותרה להם לגבי שאינם מקבלים שכר אלא כאינו מצווה ועושה אבל ודאי נשאר עליהם איסור דאורי'. ובחי' הריטב"א (לעיל דף טו:) כתב דאין לאו דלפני עור אלא כשנותנו למי שיעשה בו עבירה ודאי. ועפ"י י"ל שהיות והוא רק חשש שירבע אין כאן לפנ"ע מדאורי'. ויש שרצו לתרץ דהא רבינא אסר רק לכתחילה וע"כ דלא הוי אלא חשש דרבנן. אבל זה אינו מוכרח כי יתכן שלמרות שהחשש הוא דאורי' לשמא ימות חיישין אבל לשמא מת לא חיישין כי יש חזקה.

בתוס' שאנץ (בדף יד) כתב שפוסקים כרב שבמקום שנהגו למכור התירו ליחד. ואע"ג דרב ביה מ"מ איכא אמוראים דקים להו בהאי שינויא. דהא רבינא וריו"ח ס"ל כרב ושמא אהא סמכינן. ובשאר הראשונים (רשב"א, ר"ן רבינו יונה וריטב"א) כתבו שבזמנינו אין מצוי שגוי ירבע ולכן גם בלי ההיתר של רב, מותר. והנה ברש"י (בפסחים נג.) ביאר בהא דמקום שנהגו לא למכור בהמה דקה דהיינו כי החמירו על עצמן דילמא אתי למכור גסה. ולא ביאר כפשטות סוגיין שחוששין לרביעה. וכן תמה הש"ך (יו"ד סי' קנא ס"ק ט) על רש"י דהוא נגד הסוגיא בע"ז. ובהגהות מלא הרועים כתב דלבתר דאסיק דנכרי חס על בהמתו צ"ל הטעם משום גזירה אטו בהמה גסה.

ולהלכה נפסק בשו"ע (יו"ד סי' קנג סע' א) כהמשנה דאין מעמידין מפני שהם חשודים. ובמקומות שאינם חשודים בה ואדרבה מכים ועונשים עליה מותר. ובביאור הגר"א כתב וז"ל עתוס' שם ד"ה אין מעמידין ויש ליתן כו' אבל הרשב"א והר"ן כתבו משום דאינם חשודים האידנא ואדרבה כו', עכ"ל. ונראה כוונתו דתוס' התירו מדינא דגמ' דפוסקים כר' פדת וכהנ"ל. אבל לשאר הראשונים, מהסוגיא יוצא שאסור רק להיות והמציאות השתנתה ואינם חשודים נשתנה הדין ומותר. ולכן כתב בשו"ע דבמקומות שאינם חשודים מותר.